

RÁKÓCZY ANITA:
SAMUEL BECKETT'S ENDGAME AND HUNGARIAN OPENING GAMBITS
Nyitólépések a hazai Beckett-kutatásban

Annak ellenére, hogy Samuel Beckett szerte a világon a színház- és irodalomtörténet meghatározó, mondhatni megkerülhetetlen alakja, itthon viszonylag kevés figyelmet kap egyetemi körökben és a színházi világban. Igazi kuriózum, ha műveit színpadon láthatják, vagy új fordításban lapozgathatják az érdeklődők. A szakmai – elsősorban irodalomtudományi és színháztörténeti – világban a róla szóló konferencia vagy monográfia olyan ritka, mint a fehér holló. Rákóczy Anita munkássága különösen e két utóbbit igyekszik pótolni, és ennyiben Samuel Beckett művészetének itthoni népszerűsítését elősegítő személyes missziós tevékenységként is jellemezhető. A 2017-es emlékezetes nemzetközi Beckett-konferencia szervezése, majd az azt követő konferenciakötet szerkesztése után egy komoly, a hazai Beckett-kutatásban egyedülálló, angol nyelvű monográfiával jelentkezik újra. Örömteli esemény ez azért is, mert amellett, hogy néhány művön keresztül betekintést ad az író gondolatvilágába, elkalauzolja az olvasót annak magyarországi recepciótörténetébe is. Konkrét, részletes darabelemzések mellett a Magyarországon bemutatott előadásokról írt színi kritikák, befogadás-lélektani elméletek és a rendezőkkel készített interjúk alkotják a monográfia gerincét. Rákóczy Anita a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán dolgozik a Művészettudományi és Művészetpedagógia Tanszék egyetemi adjunktusaként. Oktatóként, irodalomtudósként és dramaturgként több évtizedes tapasztalatra tett szert a dráma- és színháztörténet, az előadáskritika és a textológia (filológia) területein. Rendszeresen folytat kutatásokat a University of Reading Beckett-archívumában, és ápol fontos kapcsolatokat az egyetemen dolgozó vezető Beckett-szakértőkkel. Beckett-ről írt tanulmányait számos neves folyóirat közölte, köztük a két Beckett-re szakosodott nemzetközi folyóirat, a *JOBS (Journal of Beckett Studies)* és a *Samuel Beckett Today – Aujourd'hui*. Rákóczy otthonosan mozog Beckett nemzetközi és hazai fogadtatástörténetében is, könyve magas szintű filológiai, textológiai, színháztörténeti és dramaturgiai felkészültségről árulkodik. Az egyes műelemzésekből kitűnik, hogy kívülről-belülről ismeri a vizsgálat tárgyát képező szöveget és kéziratban fennmaradt változatait. Ez az óriási ismeretanyag nyilvánvalóan nem pusztán a releváns Beckett-irodalom egy monográfiától elvárható feldolgozásának szükségét tükrözi. A szerző nem vész el az általa citált szerzők sokaságában, hanem végig megőrzi saját jellegzetes, a témája iránti őszinte és hiteles elkötelezettségéről tanúskodó hangját. Ennek

megfelelően szakirodalom-kezelésére mindvégig jellemző a fontos részletek iránti érzékenység és a személyes érintettség. Hasonlóan tehát ahhoz, ahogy művein keresztül Beckett előtűnik számunkra – dacára annak, hogy Roland Barthes ötvenöt évvel ezelőtt „eltemette” a szerzőt vitatott, de iskolateremtő esszéjével, a *La mort de l’auteur* (A szerző halála) – úgy jelenik meg a monográfia szerzője is az involváltság megannyi apró, de nyilvánvaló ismérve folytán.

A könyv a megközelítések említett heterogenitását tükrözi, amennyiben öt egymástól merőben különböző részre (nem pedig fejezetre) tagolódik. Az első részben Beckett két darabjáról, *A játszma végéről* és a *Filmről* olvashatunk három fejezetben. Ezt követi a meglehetősen lazán kapcsolódó rész a két fő mű, a *Godot-ra várva* és *A játszma vége* budapesti előadásairól, valamint utóbbi darab fogadtatástörténetének politikai és kulturális aspektusairól. Különösen izgalmas a Darvas Iván–Garas Dezső sztárszínészek nevével fémjelzett, 1994-ben bemutatott *Godot*-előadás részletes kritikája. Ebből megtudhatjuk, hogy a darab színre vitelének jelentőségét az a meglepő körülmény adta, hogy kivételesen maga Darvas vállalta a rendezést. Elképzeléseinek megfelelően az előadás sajátos politikai színezetet kapott, amennyiben az 1989-es rendszerváltás utáni magyar társadalom kritikájának adott hangot. Harmadik fejezetként ebbe a részbe tartozik Tompa Gábor romániai magyar rendező kísérleti Beckett-színházának méltatása is. Tompa újra és újra visszatér a Beckett-darabokhoz, mert szilárd meggyőződése szerint, írja Rákóczy, a magyar színházi hagyomány alapvető hiányossággal küzd e téren. A következő részben a mai, kortárs Beckett-rendezések és színházi gyakorlatok rejtelmeibe kapunk betekintést. A Zsámbéki Gábor, Ascher Tamás és Székely Kriszta által rendezett darabok mellett a szerző megemlékezik egy Sopotban – a lengyelországi gdanszki egyetem által évente megszervezett színház- és irodalomkonferencia helyszínén – színre vitt Beckett-drámáról is. Az előadásokról a személyes találkozásokra helyeződik a hangsúly a következő, negyedik részben. Ezúttal neves rendezőkkel, színházigazgatókkal és dramaturgokkal készített interjúkat olvashatunk, amelyekben a szerző elsősorban a Beckett-tel (és/vagy műveivel) való találkozásuk körülményeiről kérdezi alanyait. A kérdések egyszerre színháztörténeti, recepciótörténeti és életrajzi-személyes irányultságúak. Az őszinte, szinte baráti tónus leplezetlenül feltárja Rákóczy könyvének vezérelvét: ember és szakma nem választható külön. A monográfia lapjain megjelenülő személyiségek tanúskodnak arról, hogy az irodalomtudomány kutatási tárgya ezúttal nem a szerző valamiféle elméleti konstrukció nevében történő háttérbe szorítása (értsünk ezalatt bármilyen strukturalista vagy posztstrukturalista irányzatot), hanem ellenkezőleg: hús-vér emberek mesélik el releváns történetüket, vallanak egyéni, de mégis véleményformáló meglátásaikról. Módszertanilag az irodalomelméleti iskolák közül, a hagyományos filológia és textológia mellett, talán a kulturális materializmus áll legközelebb a szerző látásmódjához. Megszólal Visky András egyetemi oktató, dramaturg és színműíró, Székely Kriszta

rendező, Léner Péter rendező-színházigazgató, és végül Beckett barátja, az irodalomtudós, esszéista és kurátor, Tom Bishop is, aki a New York University oktatója és az NYU Center for French Literature and Civilization igazgatója. Az utolsó rész a *Coda* címet kapta, és mint a szerző maga kiemeli a bevezetőben, a könyv itt válik a legszemélyesebbé. Kurtág György operát írt Beckett *Fin de Partie (A játszma vége)* című darabjáról, amelyet 2018-ban mutattak be a milánói La Scalá-ban. Ennek az egyedülálló vállalkozásnak az előkészületi fázisait ismerhetjük meg, valamint azokat a kutatási folyamatokat, amelyeket a szerző végzett szoros együttműködésben Kurtággal. Emellett Rákóczy részleteket közöl a zeneszerzővel folytatott, az opera létrejöttét megelőző beszélgetésekből, amelyek, mint írja, nagy motivációs erővel szolgálták a könyv megírásához és azon túl is. Egy dramaturgtól elvárható igazi dramaturgiával időzített, szinte katartikus befejezés ez, amikor a zenei megvalósulás kapcsán a szerző érzelmei is megjelennek a sorok között.

A szerző említett sokoldalúsága, tapasztalatainak sokrétűsége és érdeklődésének kiterjedtsége ugyanakkor nehezen bírja el egy könyv kereteit. Mint már a bevezető első mondatában hangsúlyozza, a könyv az utóbbi tíz év kettős kutatási tervét valósítja meg: egyrészt, bemutatja Beckett *A játszma vége* című darabjának genezisést és megjelenését követő utóéletét, másrészt, ismerteti drámaíró magyarországi recepciótörténetét. A két projekt azonban nem él külön életet, összekapcsolja őket a mindvégig szem előtt tartott főtéma: Beckett műveinek dramaturgiája és teatralitása. Bár szerencsésebb lett volna ezt nemcsak a bevezetőben, hanem a szöveg egészében, az egyes részek tematikus és szerkezeti beágyazásával kifejezésre juttatni, összességében semmit sem von le a vállalkozás eredményességéből és minőségéből.

(Rákóczy Anita: Samuel Beckett's Endgame and Hungarian Opening Gambits. [Collection Károli] Budapest–Paris: L'Harmattan, 2021)

Nyusztay Iván

egyetemi adjunktus
Eötvös Loránd Tudományegyetem